

Arvio O. 202/17.12.2007

M

TERVOLA 102 Koivu Sirkonkangas 845010102

- kivikautisen asuinpaikan kaivaus 12. - 22.6.2007

FK Hannu Kotivuori
Lapin maakuntamuseo
Pohjoisranta 4
96200 Rovaniemi
hannu.kotivuori@rovaniemi.fi

TERVOLA 102 Sirkonkangas 845010102

Kunta: Tervola
 Kylä: Koivu
 Tilat: Rno 10:33, om. Reijo Ryyänen, Oulunsuunkuja 88, 90230 Oulu

Pk. 2544 06 RAKKAVIITA
 x = 7340 00, y = 2557 20, z = n. 60

Kivikautisen asumuspohjan kaivaus 12. - 22.6.2000

Kaivauksen johtaja: FK Hannu Kotivuori, Lapin maakuntamuseo
 Kaivaus: painanne nro 3, pohjoispuolisko tutkittu, 18,5 m²

Aikaisemmat tutkimukset: tark. T. Pärssinen 1987, H. Kotivuori 1987

Työvoima: Tervola lukio (6), Oulun Karjasillan lukio (1), Tervolan kunta (4) ja Tervolan käsityö- ja taideoppilaitos (1). Samalla tutkittiin koeala kohteessa T-122b (ks. erillinen kertomus).

Rahoitus: Lapin maakuntamuseon virkatyö, matkakulut Tervolan lukio, toisena arkeologina toimineen FM Rauno Vaaran palkkakulut Tervolan kunta, tarvikeapua antoi Tervolan kunta.

Löydöt: KM 32293:1-279, 461-462

liuske-esine, teelmiä (20), katkelmia (12), iskoksia (1670), kvartsikaapimia, -esineitä ja niiden katkelmia (67), ytimiä (7), iskoksia (689), kvartsiitti-iskoksia ja -paloja (24), kivilaji-iskos, palanutta luuta (147 g), palamatonta luuta (3 g), luuesineen? katkelma (1). Ks. Liite 11.

Muut löydöt: KM 23753:1-10 (osa), KM 25560:1-62.

Ks. Kotivuori, H. & Torvinen, M. 1992. Länsi-Pohjan kiinteät muinaisjännökset, *Lapin seutukaavaliiton julkaisu n:o 117*, s. 76.

Jälkimmäiset löydökset on poimittu kaivauspaikan takana (noin 10 m itään) kulkevan koneuran pinnalta. Löydöissä on kampakeramiikalta vaikuttavia muruja, ei kuitenkaan varmoja saviastianpaloja sekä hieman pii-iskoksia.

Valokuvat: Lapin maakuntamuseon kuvakokoelmat (Lmm 432:1-, mustavalk., Lmm 485:1-, värinegat.)

1. Johdanto

Ossauskosken voimalaitoksesta noin neljä kilometriä itään olevan, 3,6 x 1,0 km laajan Sirkonkankaan länsireunassa on kahdeksan eriteltyä kivikautista asuinpaikkakohdetta (ks. Kotivuori & Torvinen, 1992, 76). Näistä neljässä on myös asumuspainanteita (yht. noin 140 kpl). Ensimmäiset kohteet (T-74a, T-75, T-76, T-77 ja T-78) löytyivät vuonna 1985 tekemäni Tervolan inventoinnin viimeisenä päivänä. Ajan loputtua työ kankaalla jäi kesken juuri lupaavalta tuntuneen Sirkonkankaan pohjoispään kohdalla. Tämän vuoksi pyysin läheisen Ossauskosken inventointia kesällä 1987 tehneen fil.yo Timo Pärssisen tarkastamaan kankaan loppuosan. Yhdessä Huk Hannu Poutiaisen kanssa hän löysikin Sirkonkankaan pohjoisosalta laajan asuinpainannealueen (T-102, T-122 ja T-123), jotka kartoitin alustavasti ja jaoin eri ryhmiin samana kesänä.

Kohteita ei ole tarkasti kartoitettu vielä, vaan tässä käytetty määrittely perustuu myöhemmin tekemiini mittauksiin ja karttaluonnoksiin. Sirkonkankaan eteläosan painanteista noin 30 kpl (Tervola 74b) löysin vasta kaivauskesänä 2000 kun ryhdyin tarkastamaan vanhoja kohteita lähemmin. Puutteet kuvastavat perusinventoinnin kiireisyyttä vuonna 1985, jonka syynä olivat ennen muuta odotettua runsaamat löydöt, laaja alue ja vain kuukauden inventointiaika. Syksyllä 1999 päätin etsiä sopivaa uutta kaivauskohdetta Sirkonkankaalta, sillä Tervolan lukion kanssa vuosina 1995 ja 1996 tehdyt Kauvonkankaan (T-98a) kaivaukset kaipasivat jatkoa. Pääsääntöisenä pyrkimyksenä oli ottaa tyyppillisen kampakeramiikan löytökorkeutta vastaava kohde pienimuotoisen kaivauksen kohteeksi, jotta Tervolan esihistoriaa ja etenkin asumuspainanteiden olemusta saataisiin valotettua eri korkeustasoilta. Tarkastuksen yhteydessä törmäsin sattumalta aikaisemmin havaitun pienen sorakauhaisun (painanne nro 71) reunamille alueella T-122b. Havaitsin yllättäen sorassa runsaasti hyvälaatuista keramiikkaa, jotka näyttivät olevan peräisin yhdestä astiasta (Ka II:1). Kaivoin kuopan irtohiekkasta melkoisen määrän astiapaloja, jotka eivät enää olleet täsmälleen alkuperäisellä paikalla.

Löytö innosti osaltaan tekemään kaivaustyötä myös tällä paikalla (ks. erillinen kertomus kohteesta T-122b). Tutkimuksellisesti keskeinen mielenkiinto kohdistui kuitenkin alueella T-102 oleviin asumuspainanteihin, joista (painanteet 1 - 4) oli käytettävissä mm. aikaisemmin piirtämäni korkeuskäyräkartta (ks. Kotivuori 1993, 136). Matalalla ja kapealla mui-
naisrantatörmällä olevista painanteista valittiin tutkittavaksi kohde nro 3, jonka pohjoispäähän tehtiin haluttu kaivausruudukko perinteiseen 2 x 2 m muotoon. Pohjois-eteläsuuntainen ruudutus merkittiin siten, että kaivetun alan eteläreuna leikkaa suoraan poikki asumuspohjan linjalla $x = 110$. Pitkittäisesti kutakuinkin pohjan keskikodasta merkittiin linja $y = 200$.

Nuori mäntytaimikko (alue oli löydettyäessä hakattu) poistettiin asumuspohjalta ja ohut turvematto viillosteltiin sivuun. Kaivauksen kiintopisteinä käytettiin aikaisemmin alueelle siirtämäni korkeutta (Kp. 3 = 60,61 m mpy.), joka on kiinnitetty suon reunassa olevan kiven korkeimpaan kohtaan (ks. yleiskartta). Maanmittauslaitoksen mukaan tarkka kiintopisteen korkeus, josta siirsin korkeuden kaivausalueelle, on 62,272 m mpy. (piste nro 786188). Se on pultattu arviolta 3 x 2 x 2 m laajan maakiven seinämään kaivauspaikasta noin 2 km etelään. Kivi on merkitty peruskarttaan (Pk. 2544 06) Sirkonkankaalle käänty-

vän metsätien lansirunaan, päätien keskilinjasta 50 m koilliseen ja metsätiestä 22 m luoteeseen.

Kaivaustoimissa ensiarvoista apua antoi arkeologi, FM Rauno Vaara, joka käytännössä johti tämän kaivauspaikan töitä allekirjoittaneen puuhaillessa pääosin yksin keramiikan löytöpaikan kimpussa puoli kilometriä pohjoisempaan (T-122b). Vaaran palkkauksesta huolehti Tervolan kunta ja allekirjoittaneen matkakuluista puolestaan vastasi Tervolan lukio. Työvoima muodostui totuttuun tapaan lähinnä rehtori Martti Rannan komennuksessa olevasta lukion oppilasryhmästä, joille näin korvautui historian opintoviikkoja. Osa koulun oppilaista oli mukana kunnan kesätyöntekijöinä ja yksi keraamikoksi kouluttautuja, Arto Hietananen, oli uskaltanut mukaan myös Tervolan käsityö- ja taideoppilaitokselta. Hänen lisäkseen töissä puursivat Nina Antinkaapo, Jarkko Harjuniemi, Jaakko Kauppi, Aino-Elina Keränen, Essi Loukola, Riikka Moilanen, Paula Ranta, Janica Rantanen, Heidi Salo ja Janne Tauriainen. Tervolan kunnan osalta välineistöä ja järjestelyapua antoivat erityisesti Hannu Antinkaapo ja Jouko Joensuu.

Museoviraston myöntämä tutkimuslupa (Dnro 85/32/2000) kaivaukselle saatiin 19.5.2000. Sen puitteissa toimien kaivausalueet peitettiin huolellisesti Tervolan kunnan ja Tervolan arkeologisen yhdistyksen toimesta, mutta se tehtiin vasta syyskesällä, kun kaikki kaivausalojen maapohja oli saatu loppuun tutkituksi. Maanomistaja kävi paikalla kuten suuri joukko harrastajia ja katsojia. Lisäksi paikalliset lehdet ja radio osoittivat laajaa kiinnostusta aina yhtä omituiseen toimintaan. Syyskuun alussa paikalla vieraili myös arkeologinen delegaatio, jossa olivat professorit Björnars Olsen, Janne Vilku ja Jussi-Pekka Taavitsainen sekä oululaiset arkeologit Markku Mäivuoti ja Mika Sarkkinen. Samoihin aikoihin parikymmenpäinen Tervolan arkeologisen yhdistyksen harrastajajoukko sai maastoluennon kohteen kummajaisista.

2. Asumuspohjan nro 3 rakenteelliset havainnot

Asumuspohja erottui pyöristyneen suorakaiteisena selvästi ympäröivästä hiekkakankaasta. Se on kaivettu varsin kapean, tällä kohdalla arviolta 30 m leveän ja tasaisen rantavallin muinaisrannan puoleiseen reunaan, täsmälleen samaan riviin kuin kolme muutakin painannetta. Pohjoisempi painanne on hieman isompi, eteläisempi puolestaan varsin matala ja ilmeisesti tämän vuoksi pienemmäksi tulkittu. Vallit ovat kaikissa laakeita ja erottuvat paikotellen korkeintaan 10 - 20 cm. Niiden laajuutta ei voi luotettavasti mitata. Puolittain tutkitussa pohjassa vallien vietto on varsin tasainen kaikilta sivuilta. Vaikuttaa siltä, että hiekkavalli ei olisi merkittävästi valunut, sillä löydysten levintä jatkui jo raakamaan pinnassa tasaisesti vähentyen vallireunuksia kohti. Kaivettu ala ulottui kolmelta sivulta vallin taitekohtaan. Tämä on tulkittavissa siten, että asumuksessa ei ole ollut reunoille kaivettuja, erillisiä makuutiloja, keskilattia ei ole ollut selvästi erotettu reunuksista ja seinälinjan on täytynyt ulottua vallin taitekohdan vaiheille tai kauemmaksi. Sivuseinät saattoivat olla suorahkot, mutta siitä ei voi päätellä mitään varmaa. Selviä rakenteellisia havaintoja katteista ei tehty (esim. paalunsijoja tai kulttuurimaarajauksia).

Palaneita kiviä erottui jo paikoin erittäin ohuesta humuksesta ennen kaivauksen alkua. Ne näkyivät painanteen syvimmässä kohdassa. Humuksen poistamisen jälkeen (taso 0, värikuvat 1-5) pieniä palaneiden kivien sirpaleita oli runsaasti etelä-pohjoissuuntaisesti painanuman keskilinjalla muodostamatta mitään selkeää kiveystä. Joukossa oli poikkeuksellisen paljon liuskeainesta, joka erottuu värikuivissakin vihreinä kivitankoina. Kivet keskittyivät aluksi noin neliömetrin alalle (taso 0, y = 200). On luonnollisesti selvää, että niitä on

runsaasti myös kaivamattomassa osassa painannetta. Jo tässä tasossa liesialan länsipuolella erottui kaksi - kolmaskin tuli esiin tasossa 1 - isomman palamattoman kiven yläpintaa. Myöhemmin osoittautui, että nämä pään kokoiset kivet kenties ovat käyttämättömiä liesikiviä tai jonkinlaisia työskentelyalustoja.

Pohjoispäässä kaivamista haittasi suuri kanto, joka jätettiin paikoilleen. Tasossa 0 erottui pääasiassa huuhtoutunutta hiekkaa, mutta ruudussa 112/200 myös lahonneen kannon aiheuttama sekoittuneen hiekan ala. Tasossa 2 palaneita kiviä esiintyi jo koko keskilinjan mitassa yli kolmen neliön alalla muodostamatta vielääkään selvästi rajautuvaa rakennetta. Onkin selvää, että liesiala on ollut pienempi kuin palaneiden kivien hajonnasta voi lukea. Ilmeisesti liesikohta oli noin metrin levyinen ja 2 - 3 m pitkä vyöhyke keskilinjalla eli painanteen syvimmällä kohdalla. Liesi on noussut lattiatasosta arviolta 10 - 15 cm. Kiveyksen alapinta sattoi olla hieman lattiatasoon upotettu (ks. kuva 7, Lmm 485:60).

Kiveystä on uusittu yksinkertaisesti tuomalla päälle uusia kiviä palaneen kivisirpaleen päälle tai jälkimmäisiä on poistettu tieltä. Liesikumpuun on viskottu (lähinnä siivottu) ylimääräiset liuskepalat, joita oli sekä päällä että syvemmällä liedessä. Sen valossa ja lämmössä on selvästi työstetty kiviesineistöä. Palojen ja sirpaleiden runsaus ja monien reunoiltaan retusoitujen liuskekappaleiden esiintyminen todistavat tuollaisista askareesta. Asumuksen sisätila on jatkunut ainakin kaivetun alueen rajalle asti niin itä- kuin länsireunassa. Tähän viittaa itäprofiilissa - vinosti pystyasennossa ja päälletysten - olleet kaksi liuskesineen teelmää (KM 32293:133 ja :134). Ne erottuvat tasokartasta (taso 1) kohdassa 111/202 (ks. kuvassa 12, Lmm 485:58).

Myös heikko likamaa jatkui molemmilla reunoilla, joten on pääteltävissä, että asumuksen sisätilan leveys oli suunnilleen kaivausalan leveys eli viisi metriä. Edellä olevaa reunan määrittelytapaa soveltaen asumuksen sisätilan pituus lienee ollut noin 7 - 8 m. Tällöin pohja-ala olisi ollut 35 - 40 m², josta liesi olisi yksistään vienyt ainakin 3 m². Asumus kuuluisi tällöin Tervolasta suurimpaan kokoluokkaan. Nähdäkseni koko kaivettu puolikas eli 18,5 m² oli asumuksen sisätilaa.

Likamaa esiintyi laikukkaana ja yleensä hyvin ohuena kerroksena heti huuhtoutumiskerroksen alapuolella. Lieden ympärillä maapohja muuttui hyvin nopeasti puhtaaksi hiekaksi. Ainoastaan lieden reunamilla oli vahvaa likamaata. Lieden pohjoispäässä sirpaleinen kiveys katkesi linjalla x = 112 siten, että tässä lienee ollut lieden pääty. Kivisäröt pakkautuivat pääosin hyvin tiheästi, joten kiveys on ollut tiivis. Asuinala näyttäisi olleen päädyssä lieden reunasta seinälinjalle parisen metriä. Myös sivustoilla on nähdäkseni ollut noin kaksi metriä oleskelutilaa eli hyvinkin paikat makuuksille. Lieden päässä oli vahva likamaakohta, josta löytyi suurin osa palaneesta luusta (tasokartta 1 ja 2, kuva 11). Tuo likamaakohta sattui juuri paalun 112/200 kohdalle.

Lieden eteläpäässä kiviä oli vain kerroksen verran eli asumuksessa on saattanut olla aluksi kaksi perättäistä liettä, joista yksi olisi kaivetulla alalla ja toinen kaivamattomalla. Vastaa- van havainnon tein Kauvonkankaalla kaivettaessa (T-98a, vuosina 1995 ja 1996). Kenties palanut kivisälä on täyttänyt erillisten liesien välikohdan myöhemmässä käyttövaiheessa. Tällöin siihen olisi syntynyt yhden kivikerran vahvuinen täydennys? Tämä kerrostumaero näkyy kuvissa (1 - 4) ja tasokartoissa (tasot 0 - 2) siten, että pintaosan kivet keskittyvät linjan x = 110 tuntumaan, tasossa 2 ne ovat voimakkaasti näkyvissä koko kaivetulla liesiosalla.

Profilikartassa kivikerrostuma ulottui noin 30 cm syvälle ja siinä oli ainakin kaksi kivikerrosta. Lattiataso on ollut arvioni mukaan selvästi ylempänä kuin lieden pohja, joka profiilissa (liite 5) ulottuu painanteen pohjaan saostuneen rautahiekan tasoon. Asumuksen kaivua edeltävän rantavaiheen jälkinä näkyi profiilissa karkeamman hiekan juonteita. Rantavallin puoleisessa osassa saattoi havaita muinaisten tyrskyjen lajittaneen hiekkaa yläviistoon nouseviksi rantakerrostumiksi. Liesi oli kaivettu tämän kerroksen läpi siten, että lieden leveys on kuopasta päätellen ollut noin 110 cm. Kuten yllä on todettu, oli liesipinta levinnyt selvästi leveämmälle alalle. Palanut hiekka oli näiden kerrostumien yläpuolella, heti huuhtoutuneen hiekan alla, joten alkuperäisen lattiatason on täytynyt sijaita jotakuinkin 15 cm nykyisen maanpinnan alapuolella. Tällöin liesi olisi tehty noin 15 cm syvään kuoppaan, ilmeisenä tarkoituksena parempi lämmönvarauskyky. Humus oli vain parin senttimetrin vahvuinen painanteen keskiössä.

Minkäänlaisia merkkejä jätekuopista tai paalunsijoista ei tavattu. Mitään katerakenteisiin viittaavia löytöjä tai varsinaista ajoittaavaa löydöstöä ei myöskään tavattu. Hiiltä kaivetulla alalla oli lähinnä lieden pohjassa, josta otettuja näytteitä ei ole kuitenkaan saatu ajoitettua varojen puutteessa. Tallautumiseen saattaa viitata se, että maapohja oli paikoin kovahko.

3. Asumuspohjan nro 3 löydöt

Löytöaines oli varsin yksipuolista, luuta, liusketta ja kvartsia (liite 10). Ne olivat pääosin noin 10 - 15 cm:n kerroksessa humuksen alapuolella, huuhtoutuneen hiekan ja rikastumis-kerroksen sisällä. Kvartsia löytyi sekä lukumääräisesti (689 kpl) että painon mukaan laskien (2,0 kg) selvästi vähemmän kuin liusketta (ks. liite 11).

Ehjäksi liuske-esineeksi on luettavissa vain yksi naskalimainen löytö (:1). Teelmiä sen sijaan oli runsaasti (20 kpl), useimmat tuura-aihion tapaisia kappaleita. Hiottujen liuske-esineiden katkelmia (12 kpl) ei voi varmasti määritellä, mutta ilmeisesti ne ovat pääosin tuurien katkelmia. Liuskeiskoksia (1670 kpl / 12,4 kg) on niin runsaasti, että ne voivat olla peräisin vain aktiivisesta esineiden valmistuksesta, joka liittyy paikalliseen käyttötartteeseen. Samalla se viestii läheisestä raaka-ainelähteestä, joka lienee louhittu tai poimittu Rakkaviidan kallioperästä (Tervola 129). Tuo neliökilometrien laajuinen kallio muodostuu pääosin emäksisestä tuffiitista eli ko. Liuskeesta. Liuskeet voitiin tuoda tältä kalliolta, joka sijaitsee rutkimuskohteesta noin 8 km etelään.

Kvartsikaapimia oli paikalla määritykseni mukaan ainakin 38 kpl, mahdollisia kaapimia 12 kpl ja sellaisen katkelmia 4 kpl. Tavanomaiseen tapaan pieniä kvartsiesineitä on tehty tässäkin kodassa, kuten kvartsiytimistä (7 kpl) on pääteltävissä. Kvartsiainesta oli eniten (122 kpl) kaivetun alan koillisnurkassa, usein pieninä kasaumina ja lieden pohjoispäässä. Tällä alueella on siten työstetty keskimääräistä enemmän kvartsia. Se saatettiin myös haitallisen terävasärmäisenä haudata kodan pohjalle. Liuskelöydöt keskittyvät lieteen, mutta laitapuolen ruuduissa niitä on niukasti. Esimerkiksi ruudussa 111/201 oli löytöinä vain 13 liuskeiskosta. Samalla kohdalla olivat em. kaksi teelmää seinämässä pystyasennossa. Tämä vaikuttaa paikalta, jossa on ollut makuu- tai tarvikesija, jolloin iskoksia ei ole juurikaan maapohjaan eksynyt. Reunusten vähälöydyisyys rajaa osaltaan kodan pohja-alaa.

Palanut luu (yht. 131 g) oli lähes kokonaan lieden pohjoispään likamaassa (noin 125 g). Siinä on joitakin kalannikamia ja hylkeen sormi- tai varvasluita, mutta varsinaista osteologista analyysiä luille ei ole tehty. Ruoanlaitto on selvästi tapahtunut tässä kohdassa. Siitä

löytyi myös pieni luunuppi, jonka yläosaa kiertää tehdyltä vaikuttava ura (:461). Kenties tämä luupala on peräisin neulasta tai naskalista. Yleensäkin palaneen luun seassa lienee ajoittain myös luuesineiden paloja, joita on erotettu Tervolassa kuitenkin aniharvoin (mm. T-94a, kaivaus 1998). Palamaton tai heikosti palanutta luuainesta oli kodanpohjassa hyvin vähän (vrt. T-122b), ehkä vain 3 g.

Kvartsiittia tällä paikalla on käytetty vain satunnaisesti. Onkin arveltavissa, että nämäkin iskokset ja palat (21 kpl) ovat liesikivien tai jotkut ehkä hioimien kappaleita. Kaapimia tai muita pienesineitä niistä ei näytetä valmistetun.

4. Muinaisrannan arviointi

Topografiaan nähden alimpien asumuspainanteiden sijoittuminen soiden reunoille, lähes niiden pintatasoon osoittaa, että kohteet olivat käytössä merenrannan huuhtoessa kotavallien liepeillä. Rannan ja asumusten etäisyyden ja korkeuseron arvioimiseksi kaivettiin painanteiden 2 ja 3 väliseen muinaisrantatörmään 50 cm leveä ja 8 m pitkä koeoja. Se sattui linjalle $x = 100 / Y = 188 - 196$ (liite 9; kuvat 13 - 15). Kodansijan nro 3 pohjataso oli korkeudella 59, 87 m mpy., joka ojaan rinnastettuna oli kohdassa $x = 100 / y = 192$. Tällöin kaivetun alan länsireuna asumuksen sisällä olisi noin viiden metrin etäisyydellä ylimmästä mahdollisesta vedenpintatasosta eli rantaviivasta. Kohdassa $y = 192$ oli profiilissa vielä palanutta kiveä, joten tuo linja vastaa nähdäkseni vielä asutusvaiheessa kuivilla ollutta rantaosaa.

Ylempänä, kohdassa $y = 193$ oli todettavissa selvä anomalia, jossa aallot olivat puskeneet kerrosjärjestyksen sekaisin työntämällä karkeahkon, lajittuneen sorakerrostuman poikki ja vinosti pystyyn (kuva 15). Edellisen alla ollutta hienoa hiekkaa oli nousuut pintaan, Myös alempana aallot näyttävät pyyhkineen hienoa hiekkaa em. karkeamman sorakerroksen päälle. Tässä tasossa on kuitenkin myös palaneita kiviä eli em. anomaliat ovat syntyneet ennen viimeistä asutusvaihetta. Ne liittyvät juuri törmän painanneriviin, sillä sen taustalla ei ole useampia painanteita. Heikkoa likamaata esiintyi ainoastaan linjan $y = 194$ yläpuolella eli melko tarklasi asmusvallien ulkoreunaan saakka.

Asutusvaiheen viimeinen ranta on nähdäkseni ollut linjan $y = 191$ vaiheilla eli noin 6 m asumuspainanteen nro 3 oletetun seinälinjan länsipuolella. Tämä on pääteltävissä osittain jo törmän muodosta, sillä tässä kohdassa pintamaa taittuu aavistuksenomaisesti korkeuteen noin 59,75 m mpy. eli tasoon, jossa merenpinta nähdäkseni ylimmillään oli asumuksia käytettäessä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että asumusten pohjan korkeus (lieden reunassa 60,05 - 59,90 m mpy.) ei olisi ollut tasossa 0 kuin 30 cm ja tasossa 2 vain 15 cm merenpintaa ylempänä. Itse kuopaan tehdyn lieden pohja olisi lähes oletetulla meren ylärajalla. Asumuksen lattia lienee kuitenkin ollut noin tasossa 60,00 m mpy., sillä eroosio on keskikohdassa vähäistä, mistä johtuen palaneet kivet erottuivat jo humuksesta tuhansien vuosien aikajaksosta huolimatta. Merenpinta on luonnollisesti ollut hieman alempana.

Sen tasoa kuvastanee pohja-aineksena pidettävä hieno silttikerrostuma, joka oli linjan $y = 191$ kohdalla (oletetulla rantaviivalla) 59,40 m mpy., joka olisi asutuksen aikaisen rannan alin taso. Tässä kohdassa oli noin 59,45 m mpy. alkaen alaspäin kaartuva, kautta rantavalin esiintynyt karkeamman soran kerros. Tällä perusteella oletan aaltojen varsinaisesti liplattaneen jotakuinkin tasolla 59,45 m mpy. asumusta nro 3 käytettäessä. Siihen viittaa sekin, että rantatöyräällä on tulisteltu vielä korkeutta 59,75 m mpy. vastaavalla tasolla. Tällöin asumuksen pohja on sijainnut käyttövaiheessa noin 55 cm keskimääräistä meren-

pintaa ylempänä. Ilmeisesti pian asutuksen hylkäämisen jälkeen allot ovat työntäneet rantatörmän alle noin 30 cm vahvan hienon hiekan kerroksen. Pohjasedimentteihin lukeutuu myös silttiin junttautunut karkea sora linjalla $y = 189,5$.

Koska rantavaiheita ei ole ajoitettu tarkasti, sen enempää kuin asumuksiakaan, sattaisi teoreettisesti ajateltuna asutusajankohdan muinaisranta olla kaukanakin asumuksista. Pidän tällaista spekulatiota kuitenkin käytännölle vieraana. Ensinnäkin tällä paikalla ei ollut palaneita kiviä em. koeojan kuvaamaa rantatörmää ulompana ja suomaasto näyttää jatkuvan tasaisena mattona kilometrien päähän. Lisäksi rantavallin varsin selkeät kerrostumaerot ilmoittavat rantavaiheen todennäköisen aseman nimenomaan asumusten käyttöajankohtana. Rantojen varsin nopeasti soistuessaa väestö ei olisi talviaikanakaan suosinut soistuneita rantoja, eikä olisi voinut syksyllä ja alkukesällä käyttä siirtymiselle olennaista vesialuetta. Myös hylkeenluut ja kalannikamat kuvastavat veden läheisyyttä, vaikka niitä toki olisi voitu tuodakin paikalle. Alueella on paljon sopivia ja käytettyjä asuinpaikkoja, joten asutuksen voi katsoa päättyvän aina alimman törmän soistuessaa.

Summa summarum on katsottava, että asuinpaikan viimeinen käyttövaihe on merenpintatason 59,75 - 59,45 m mpy. vaiheilla. Tämä havainto on mielestäni kaivauksen tärkein yksittäinen tulos. Vaikka rannan ja suinpaikan suhde voi olla yksilöllinen, on hyvin todennäköistä, että se on samansuuntainen myös ylempien, aikaisemmissa vaiheissa asuttujen törmien osalta. Asuinpaikkojen suhde vesi- tai jäälakeuteen saattoi olla likeinen. Tässä tapauksessa maasto ei suo kovin paljon mahdollisuuksia, koska rantaterassi on varsin kapea. Koska se kuitenkin on varsin tasainen, olisivat kivikauden kyläläiset voineet halutessaan sijoittaa asumuksensa myös terassin rinteentuoleiseen, päällisin puolin yhtäläiseen osaan. Asumuspohjien 1 - 4 taustassa on vapaata aluetta ainakin 20 metrin kaistalla. Rantavalli on siis houkutellut, siinä on oltu ja askarrettu. Kenties puusto juurineen haittasi asuinpaikkojen kaivamista ylempänä. Sen sijaan nopean mannousun aikana uudelle rantatörmälle ei vielä ollut muodostunut vankkaa puustoa.

Kaivauksen jatkamista eteläisen puoliskon osalta on kaavailtu vastaavalla tavalla tehtäväksi kesällä 2002. Hanke toteutuu kuitenkin vain, mikäli rahoitus ja muut edellytykset täyttyvät.

Rovanimellä 23. elokuuta 2001

Hannu Kotivuori
Arkeologi
Lapin maakuntamuseo
hannu.kotivuori@rovaniemi.fi

Liitteet

1. Topografikarttaote 1:100 000 (2544 Runkaus)
2. Peruskarttaote 1:20 000, yhdistetty (2544 06 ja 2633 04), alueen asuinpaikat
3. Peruskarttaote 1:20 000 (2544 06 Rakkaviita)
4. Yleiskartta 1:1000 (luonnos)
5. Profiilikartta ($x = 110$, $y = 202 - 197$), asumus
- 6 - 8. Tasokartat (tasot 0 - 2)

9. Profiilikartta (x = 100, y = 196 - 188), oja
10. Löytöjakaumakartta
11. Löytöluettelo

Valokuvat (säilytetään Lapin maakuntamuseon kuva-arkistossa)
Löytöluettelo (Museoviraston ark. os. arkisto)

Kirjallisuus

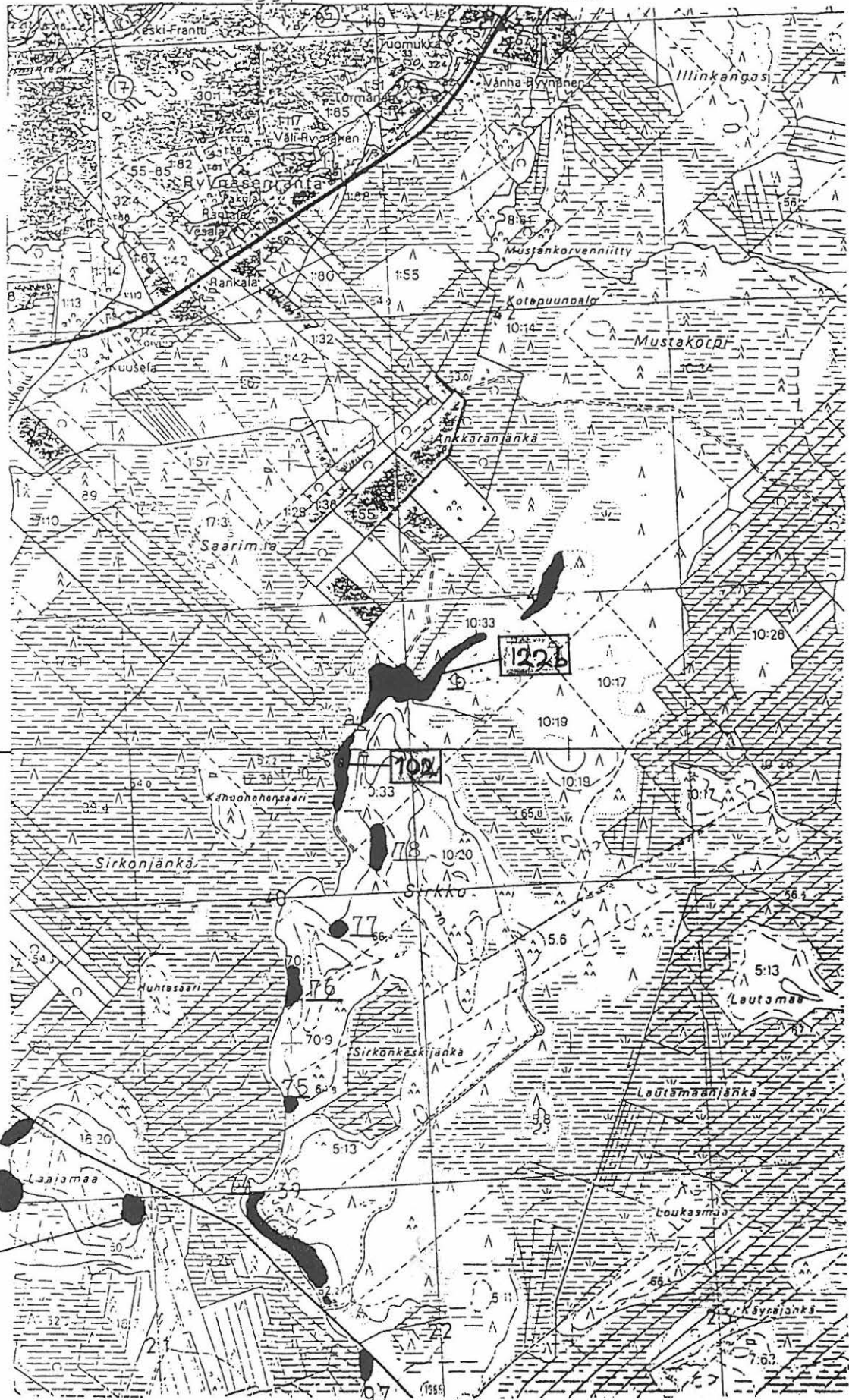
- Kotivuori, H. & Torvinen, M. 1992. Länsi-Pohjan kiinteät muinaisjäännökset. *Lapin seutukaavaliiton julkaisu n:o 117*.
- Kotivuori, H. 1993. Kivikauden asumuksia Peräpohjolassa. *Selviytyjät. Lapin maakuntamuseon julkaisuja 7*: 120-160.

2557

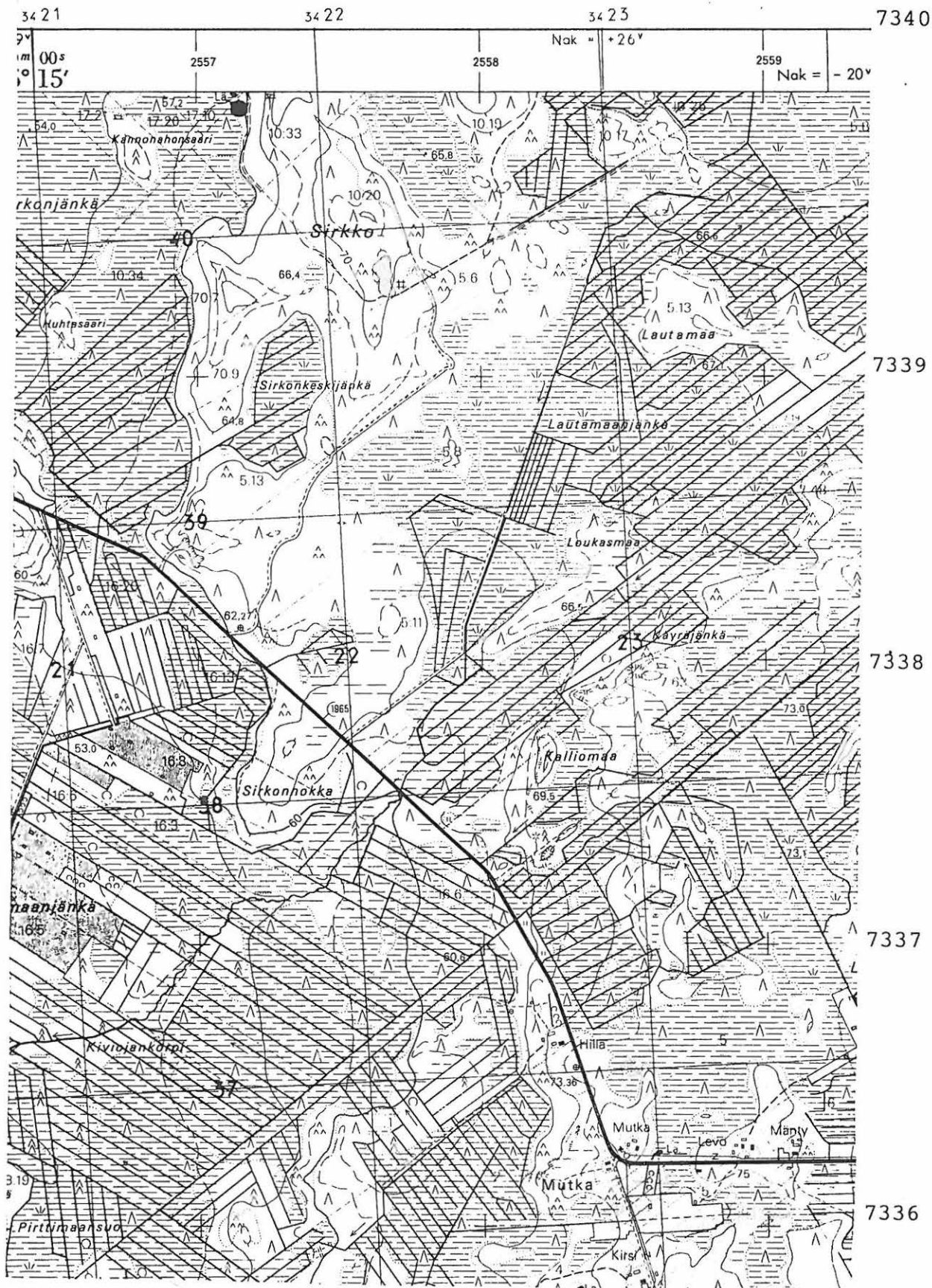
2558

2633 04

2544 06

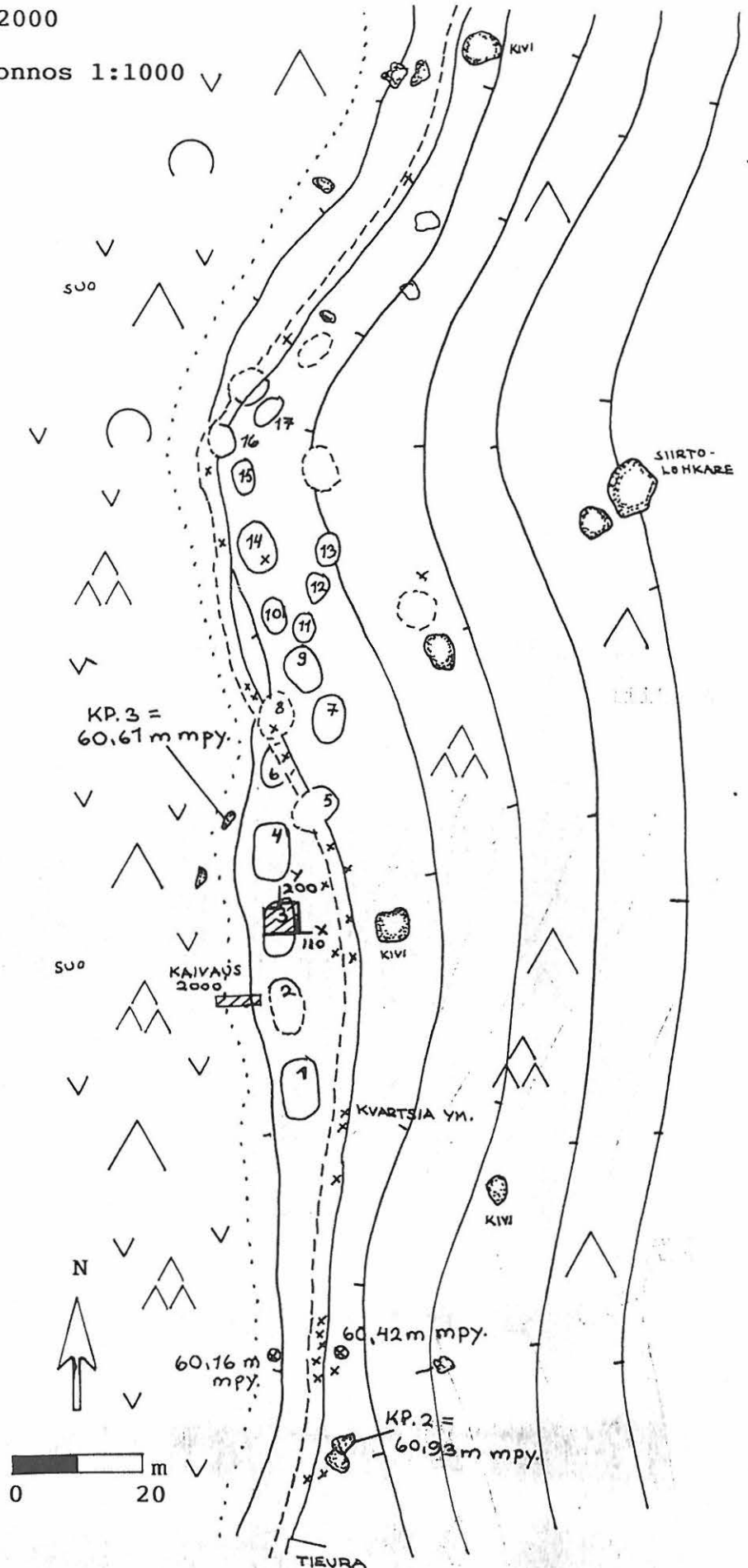
Peruskarttaote 2544 06 Rakkaviita, 1:20 000, 1983 ja
 2633 04 Koivu , 1:20 000, 1983.

Ote peruskartasta 2544 06 RAKKAVIITA.

TERVOLA 102 Koivu Sirkonkangas
H. Kotivuori 2000

Yleiskarttaluonnos 1:1000

TERVOLA 102 Koivu Sirkonkangas

H. Kotivuori 2000

Profiili X 110 / Y 202 - 197

Asumuspainanne 3

Piirt. H. Kotivuori

Kp. 60,61 m mpy. / profiilin syvyys noin 30 cm

palanut hiekka

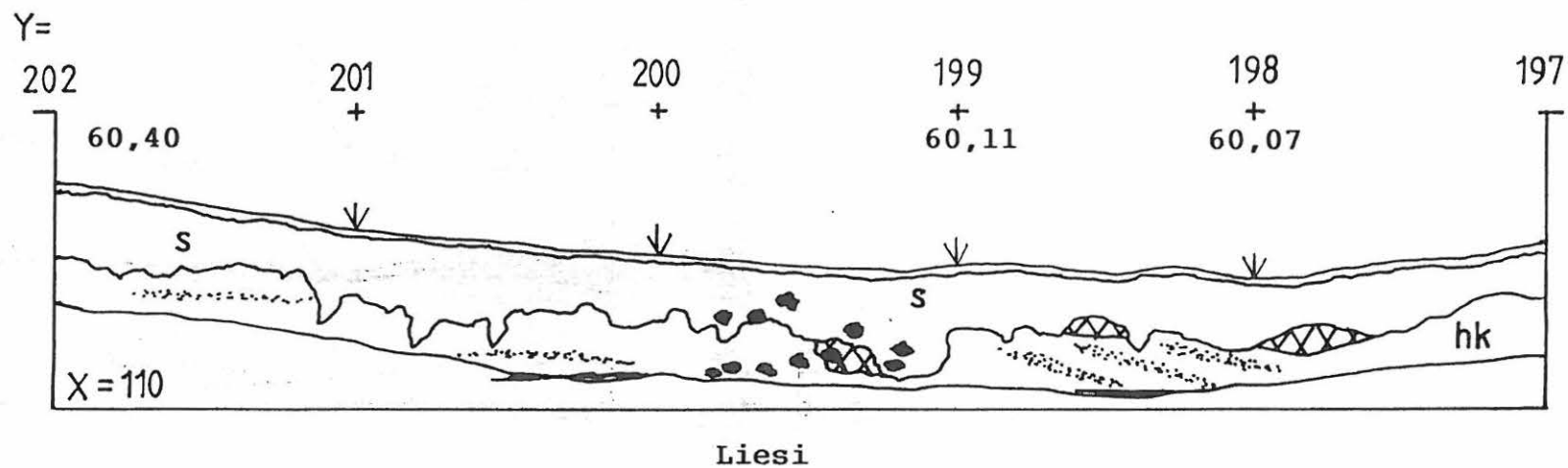
karkeaa hiekkaa

rautahiekkaa

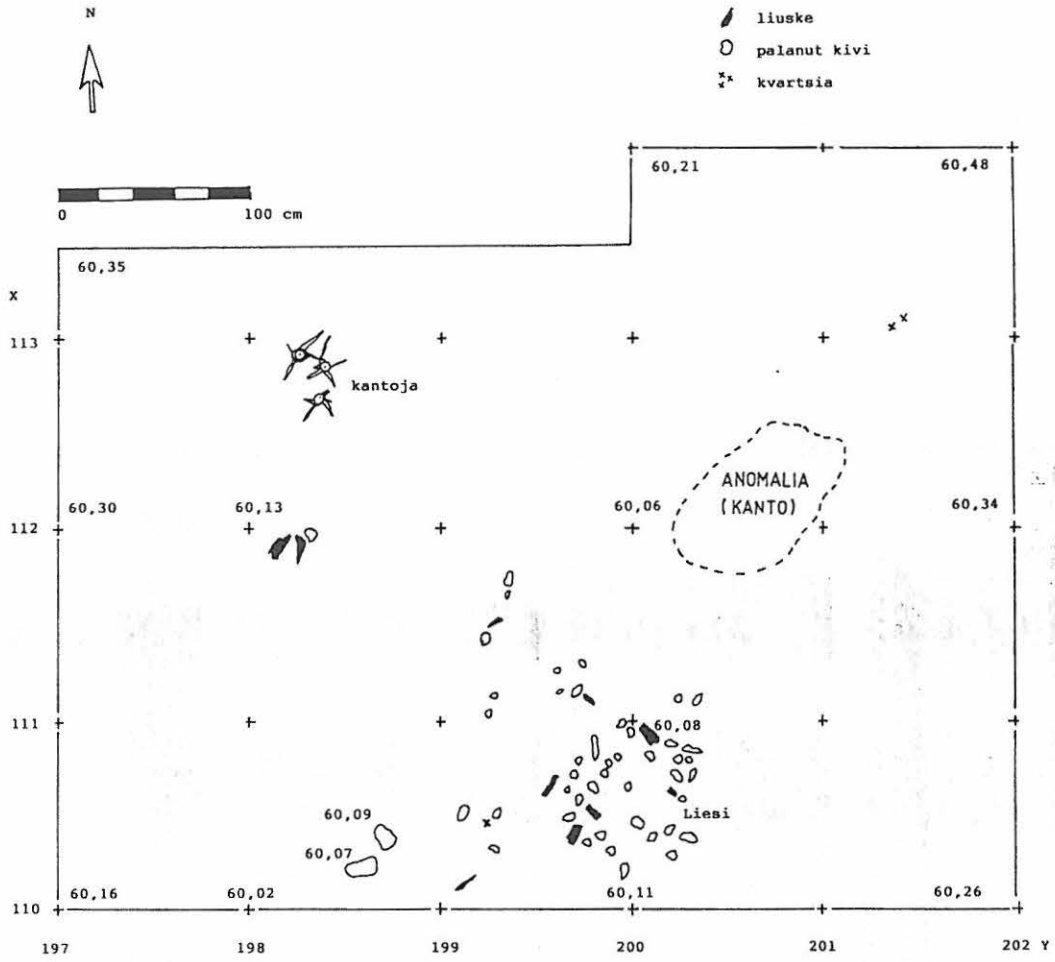
palaneita kiviä

S huuhtoutunutta hiekkaa

hk puhdas hiekka

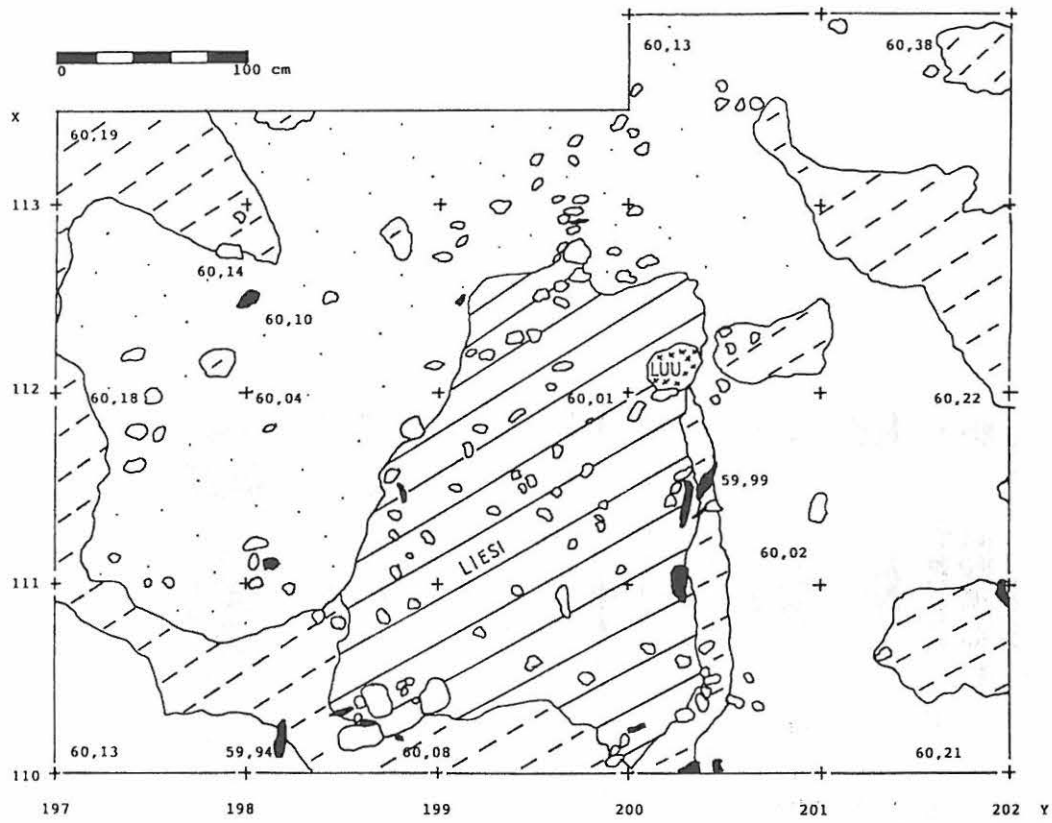

TERVOLA 102 Koivu Sirkonkangas
 H. Kotivuori 2000
 Taso 0 (Kp. 60,61 m mpy.)
 Avomuspainanne 3
 Piirt. H. Kotivuori

TERVOLA 102 Koivu Sirkonkangas
 H. Kotivuori 2000
 Taso 1 (Kp. 60,61 m mpy.)
 Asumuspainanne 3
 Piirt. Rauno Vaara / Hannu Kotivuori

- hiekka
- likamaa
- heikko likamaa
- liuske
- palanut kivi

TERVOLA 102 Koivu Sirkonkangas

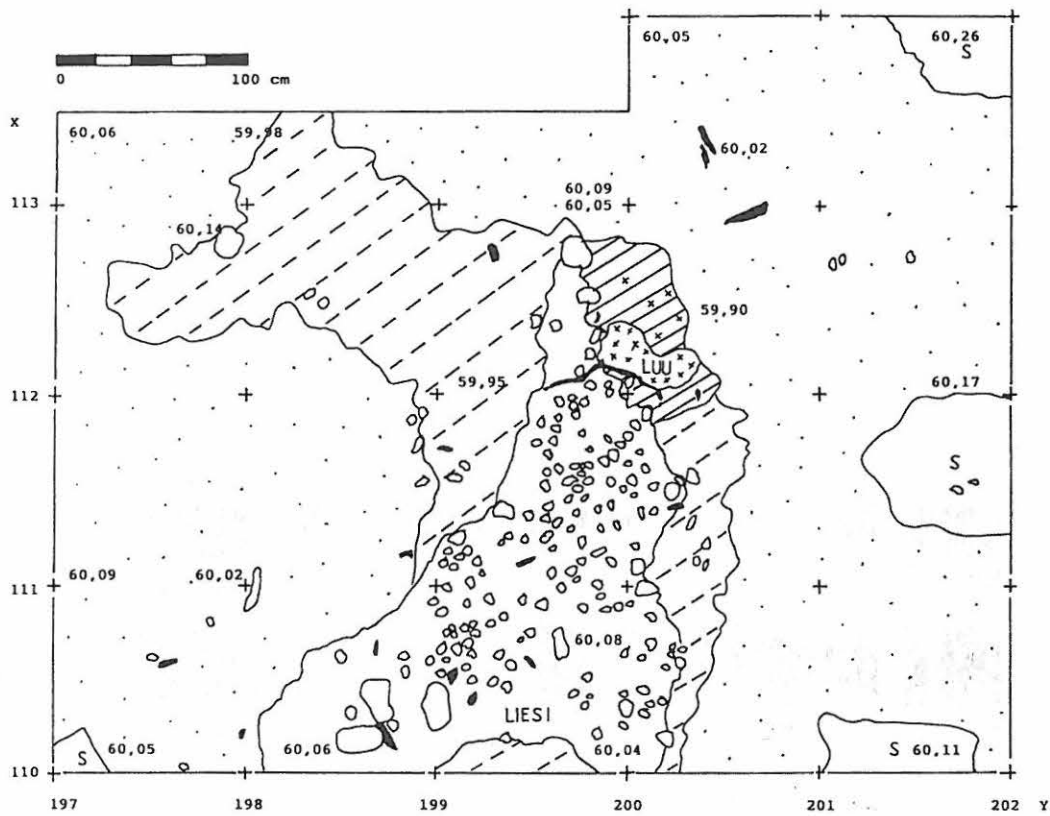
H. Kotivuori 2000

Taso 2 (Kp. 60,61 m mpy.)

Asumuspainanne 3

Piirt. Rauno Vaara / Hannu Kotivuori

- hiekka
- likamaa
- heikko likamaa
- liuske
- palanut kivi
- lieden N-reuna

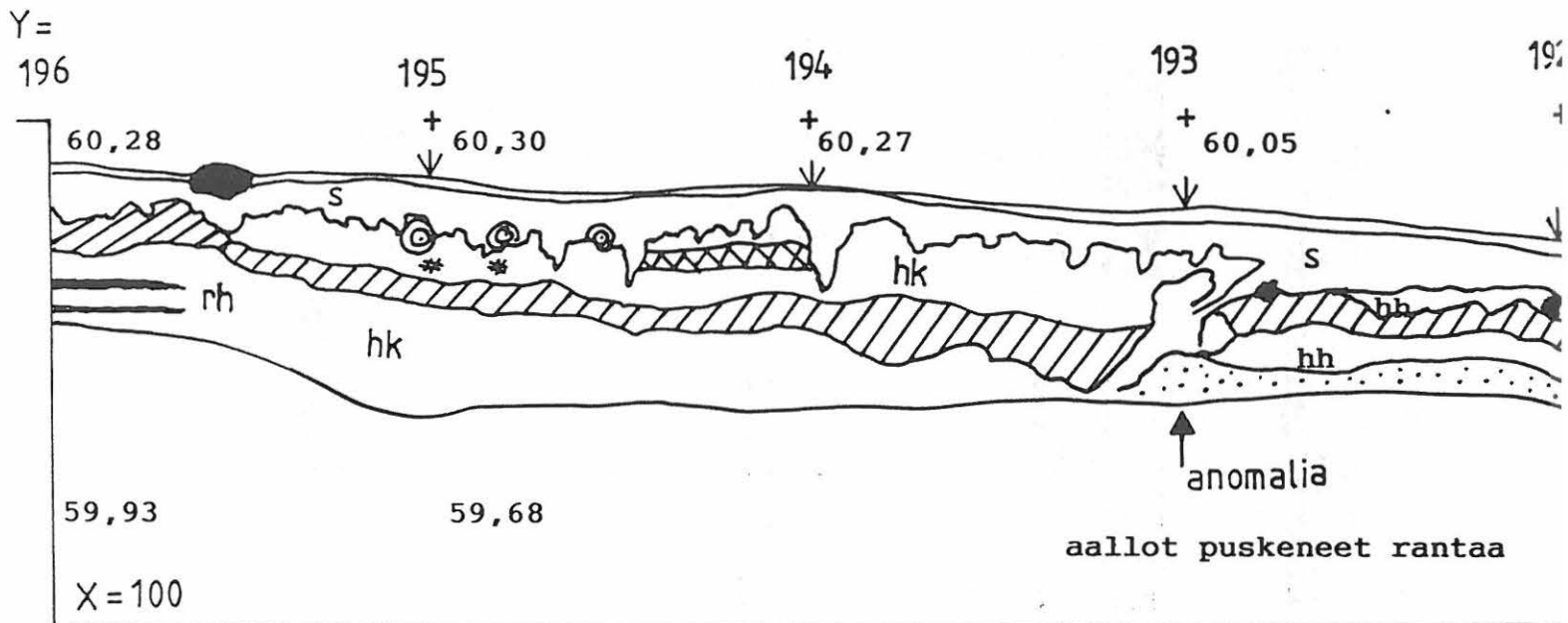
TERVOLA 102 Koivu Sirkonkangas

H. Kotivuori 2000

Profiilikartta (muinaisranta) X 100 / Y 196 - 188

Piirt. H. Kotivuori

Kp. 60,61

S huuhtoutunut hiekka

hk puhdas hiekka

@ @ juuria

hh hieno hiekka

palanut hiekka

karkearak. hiekka

rakeinen hiekka

hiiltä

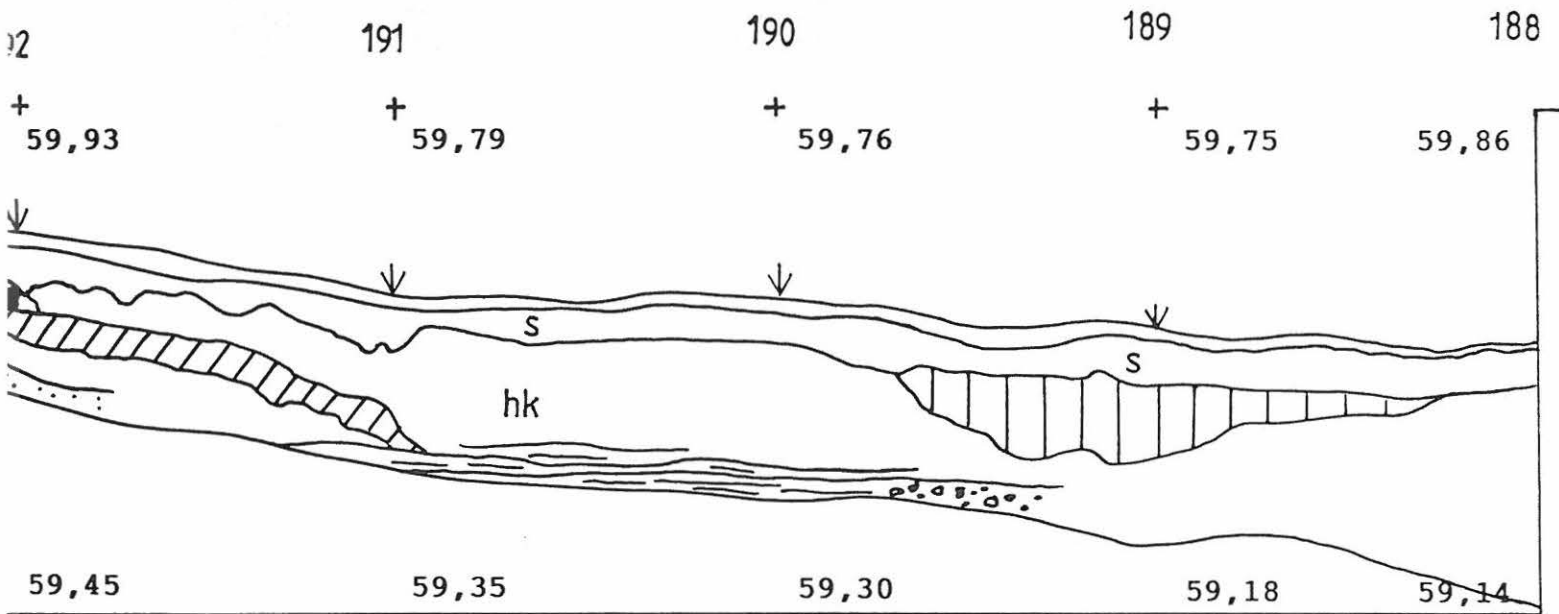
rh

rautahiekka

hieno siltti

kiviä siltissä

palaneita kiviä

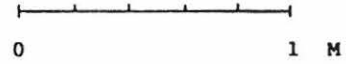

TERVOLA 102 Sirkonkangas

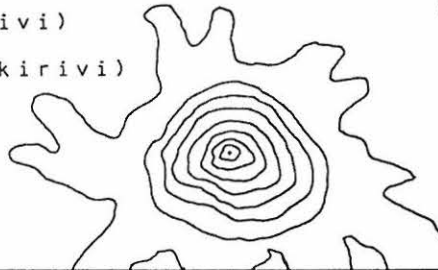
Löytökartta

Taso 1 - 3 (4)

H.Kotivuori 2000

liuske (ylärivi)
 kvartsi (keskirivi)
 luuaines (g)
 - kpl / g

x 114

			63/826,1 57/248,1 pl 2,5	46/174,0 122/257,1 pl 3,0
	- pl 0,7 6/9,1	- 10/43,8	26/277,0 30/57,3	
113	41/110,1 38/148,4 pl 5,2	49/496,4 24/60,6 pl 0,2	69/385,3 65/109,3 pl 97,2	86/1182,5 60/95,1 pl 27,6
112	42/769,7 7/8,1 pl -	155/909,5 37/84,4 pl 0,6	284/2286,1 33/68,4 pl 1,6	190/1956,1 34/110,5 pl 1,0
111	12/187,7 24/155,7 pl 0,4	119/1636,9 15/95,6 pl -	336/2988,2 34/115,8 pl -	108/2279,2 14/50,0 pl -
110				8/21,6 21/33,4 pl 3,7
	197	198	199	200 201 202 Y

LÖYTÖLUETTELO 1

- kaivaus 2000, H. Kotivuori.

Tervola 102:	kpl	g	ka. (g)	
Liusketta				
- esineet	1	56	-	
- teelmät	20	5620	281	- useita isoja tankoja
- katkelmat	12	448	37	- pääosin pieniä
- iskokset/kappaleet	1670	12419	7,4	
Kvartsia				
- kaapimet	38	-	-	- monet liedestä
- kaapimet?	12	-	-	
- katkelmat	4	-	-	
- ytimet	7	-	-	
- esineet/katkelmat	13	-	-	
- iskokset/kappaleet	689	2036	3	- monet liedestä
Kvartsiittia				
- iskokset	21	45	2,1	- osa liesikivistä?
- kappaleet	3	367	-	- samaa kiveä
Kivilaji-iskos				
	1	-	-	
Luuta				
- palanutta	-	131	-	- pääosin liedestä
- palamatonta	-	3	-	

Aineiston keskeisen löytöryhmän muodostaa liuske, jota löytyi etenkin asumuspainanteen keskuslieden tasoista 0 - 2. Monet näistä kappaleista on työstetty teelmiksi, mutta valmiita esineitä ei löytynyt kuin yksi (:1) satunnaismuotoinen, naskalimainen kapine. Esineen katkelmista jotkut ovat selvästi peräisin rikkoutuneista tuurista. Kvartsia löytyi myös etenkin lieden alalta, mutta paljon vähemmän kuin liusketta. Palanut luu puolestaan keskittyi eritoten lieden pohjoispäähän, tarkemmin sen koilliskulmaan, jossa oli vahvaa likamaata. Kvartsiitin käytöstä on hankala sanoa varmuudella mitään, sillä iskosmaiset kappaleet voivat olla myös palaneiden liesikivien aikaansaannosta. Piitä ja keramiikkaa ei myöskään tavattu.

